ALBUS COLOR ÎN LATINĂ ŞI ÎN ROMÂNĂ

Maria SUBI
(Universitatea de Vest din Timişoara)
maria_subi11@yahoo.com

***Albus Color* in Latin and Romanian**

Conferred with many primarily positive attributes, the colour white can be expressed in Latin by the use of concrete terms such as: *argentum,-i; cera,-ae; lac, lactis; nix, nivis* or *ebur,-oris*, from which we have in Romanian several age-old words: *argint, ceară, lapte, nea,* and also the neologism *ivóriu*, borrowed from the French *ivoire* < lat. *ĕbŏrĕus*(3), which derives from *ĕbŭr,-ŏris* 'ivory'. The aforementioned lexemes together with their adjectival equivalents, and belonging to the Latin and the Romanian language respectively, suggestively denote the idea of "white" – as silver, wax, milk, snow, or ivory. In this context, the present study aims at analyzing the way in which these various shades of white are used, in Latin and, similarly, in Romanian literature, to represent "bodily candour", which has been considered throughout history, from antiquity until modern times, a veritable prototype for human beauty.

Keywords: *argentum/argint/silver*; *cera/ceară/wax*; *lac/lapte/milk*; *nix/nea/snow*; *ĕbŭr/ivóriu/ivory*

Înzestrată cu multiple valenţe[1], preponderent pozitive, culoarea albă capătă expresie lexicală prin termeni latineşti concreţi, precum: *argentum,-i; cera,-ae; lac, lactis; nix, nivis* sau *ĕbŭr,-ŏris*. Pornind de la ei, avem, în limba română, cuvintele: *argint, ceară, lapte, nea* – cuvinte vechi, moştenite, dar şi neologismul *ivóriu* – împrumutat din fr. *ivoire*, acesta din urmă provenit, la rându-i, din *ĕbŏrĕus*(3) 'de fildeş', care este un derivat din *ĕbŭr,-ŏris* 'fildeş'. Vocabulele enumerate, laolaltă cu echivalentele lor adjectivale – aparţinând, pe de o parte, limbii latine şi, pe de altă parte, limbii române – redau cât se poate de plastic noţiunea de „alb", dat fiind că trimit către unele „elemente ale universului sensibil" (Subi 2004: 210), care încorporează în substanţa lor această culoare: argint, ceară, lapte, zăpadă, fildeş[2]. Într-un atare context, studiul de faţă îşi propune să urmărească felul cum albul argintiu, albul cerii sau al laptelui, albul ninsoríu şi albul ivoríu servesc – în spaţiul literelor latine şi române deopotrivă – la reprezentarea „candorii corporale"[3], cea care a fost considerată, din antichitate până în timpurile moderne, un veritabil prototip pentru frumuseţea umană.

Plasându-ne, aşadar, mai întâi, în „vechea Romă" (Eminescu, *Strigoii*, A: 108), descoperim numeroase exemple de utilizare a lui *argentum,-i* 'argint' şi *argentĕus*(3) 'de argint, alb ca argintul'; *ĕbŭr,-ŏris* 'ivóriu, fildeş' şi *ĕburnĕus*(3) 'de fildeş, alb ca fildeşul'; *lac, lactis* 'lapte' şi *lactĕus*(3) 'de lapte, de culoarea laptelui' sau *lactĕŏlus*(3)[4] 'alb ca laptele'; *nix, nivis* 'zăpadă' şi *nĭvĕus*(3) 'de zăpadă, alb ca zăpada' etc. Toate lexemele înşirate aici – care unesc adesea, în chip fericit, culoarea cu strălucirea (vezi André 1949: 39) – apar frecvent în descrieri, cu referire la picioare, gât, chip, braţe etc., fapt ce trebuie, de bună seamă, pus în legătură cu un anumit „type de beauté idéale" (*ibidem*: 326), care asociază pielea albă cu pletele blonde şi care, impus fiind de tradiţia literară şi de gustul epocii, se aplică atât femeilor, cât şi bărbaţilor (*ibidem*: 326-327).

[1] Cu privire la simbolistica albului, vezi Chevalier, Gheerbrant 1994: 75-78; Evseev 1994: 14; Borchin 2001: 54-55; Băcilă 2011: 40-41. Cf. şi Melville 1973: 285-297.

[2] De altminteri, Pitiriciu (2009: 115) face chiar următoarea observaţie: „Definiţiile termenilor cromatici includ reprezentarea unui obiect concret, a cărui caracteristică este culoarea respectivă. De aceea aspectul referenţial este foarte important în descrierea numelor de culori". Cât priveşte definirea albului prin mijlocirea unor comparaţii de tipul *alb ca laptele / ca spuma laptelui, alb ca neaua, alb ca marmura, alb ca argintul* etc., vezi Băcilă 2011: 41.

[3] Vezi sintagma la Călinescu 1976: 236. De precizat însă, de la început, că albul cerii are valenţe aparte, după cum se va vedea, de altfel.

[4] Diminutivul lui *lactĕus*(3).

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

Acesta este, de altminteri, tiparul pe care îl recreează autorii antici în operele lor, iar imaginile realizate astfel sunt extrem de vii şi sugestive:

> *Virgatis lucent sagulis; tum* ***lactea*** *colla/ Auro innectuntur* (Vergilius, *Aen*., VIII, 660-661) „Cu straiele tărcate lucitoare,/ Pe albele lor gâturi galii poartă/ Podoabe tot de aur" (p. 414); *Ipse, caput* ***nivei***[1] *fultum Pallantis et ora/ Ut vidit levique patens in pectore vulnus/ Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis* (Vergilius, *Aen*., XI, 39-41) „Când, răzimat de perini, vede capul/ Lui Palas strălucind de tinereţe,/ Frumosu-i chip şi când zăreşte rana/ Adânc deschisă de-a lui Turnus lance/ În pieptul lui cel fraged, izbucneşte/ În plâns Enea şi-astfel glăsuieşte" (p. 529); *Vinclaque de* ***niveo*** *detrahet ipse pede* (Corpus Tibull., I, 5, 66) „cureaua/ De pe piciorul de-omăt va dezlega-o chiar el" (p. 51); *Tu nostris* ***niveos*** *umeris impone lacertos* (Ovidius, *Amores*, II, XVI, 29) „Tu să te prinzi de-ai mei umeri cu braţele tale ca neaua" (p. 53); *Illa quidem nostro subiecit* ***eburnea*** *collo/ Bracchia Sithonia candidiora* ***nive*** (Ovidius, *Amores*, III, VII, 7-8) „Ea îşi trecu în jurul gâtului meu braţele ivoríi, mai albe decât zăpada tracică" (trad. M. S.); *Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus/ Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines/ Inpubesque genas et* ***eburnea*** *colla decusque/ Oris et in* ***niveo*** *mixtum candore ruborem* (Ovidius, *Met*., III, 420-423) „Stă şi priveşte, lungit, ochii săi stele gemene, părul/ Vrednic de Bacchus şi vrednic de-al lui Apolo şi faţa/ Smeadă şi gâtul de fildeş şi farmecul gurii şi albul,/ Rumen pe-obraji" (p. 331); *Quantum, cum fulges radiis* ***argentea*** *puris,/ Concedunt flammis sidera cuncta tuis,/ Tanto formosis formosior omnibus illa est* (Ovidius, *Heroides*, XVIII, 71-73) „Cât străluceşti tu pe cer, argintie, cu dalbele-ţi raze,/ Că pe toţi aştrii întreci cu ale tale lumini,/ Astfel şi ea-ntre frumoase e cea mai frumoasă din toate" (p. 132); *Videt capitis aurei genialem caesariem ambrosia temulentam, cervices* ***lacteas*** *genasque purpureas pererrantes crinium globos decoriter impeditos* (Apuleius, *Met*., V, 22) „Ea văzu un cap strălucitor de raze, un păr bogat, scăldat în ambrozie, un gât alb ca laptele, obraji de purpură pe care cădeau nişte bucle răsucite cu artă" (p. 124-125).

Pe de altă parte, Catullus vorbeşte, în versurile sale, despre seducţia exercitată de copilele cu tenul de lapte, ***lacteolae*** *[…] puellae* (vezi Pelletier-Michaud 2007: 104) sau despre sânii albi ca laptele, ***lactentis*** *[...] papillas*, ai Ariadnei:

> *Dic nobis ubi sis futurus, ede/ Audacter, committe, crede luci./ Nunc te* ***lacteolae*** *tenent puellae?/ Si linguam clauso tenes in ore,/ Fructus proicies amoris omnes* (LV, 15-19) „Unde-aş putea să te găsesc? Cutează/ Şi spune, hai, încrede-te luminii!/ Nu te mai lasă dalbele copile?/ Dar dacă tace gura ta închisă,/ Vei pierde bucuriile iubirii" (p. 87); *Quem procul ex alga maestis Minois ocellis,/ Saxea ut effigies bacchantis, prospicit, eheu,/ Prospicit et magnis curarum fluctuat undis,/ Non flavo retinens subtilem vertice mitram,/ Non contecta levi velatum pectus amictu,/ Non tereti strophio* ***lactentis*** *vincta papillas* (LXIV, 61-66) „Fata lui Minos, cu ochii întristaţi, de departe, din ierburi,/ Ca o statuie de marmur-a unei bacante, se uită/ Vai! după dânsul mereu şi pluteşte pe-o mare de chinuri./ N-are pe cap legătoarea să-i ţie cosiţa bălaie,/ N-are pe dânsa nici vălu'uşor să-i acopere pieptul,/ Nici rotunzitul colan sub sânii cei albi ca de lapte" (p. 123).

Cât despre braţele ori tenul de nea, acestea se numără, atât la Vergilius, cât şi la Propertius sau Ovidius, printre atributele distinctive ale frumuseţii feminine:

> *Dixerat, et* ***niveis*** *hinc atque hinc diva lacertis/ Cunctantem amplexu molli fovet* (Vergilius, *Aen*., VIII, 387-388) „Aşa vorbit-a Venera braţalba/ Şi-n gingaşe strânsori, de ici, de colo,/ Pregetătorul soţ şi-l acuprinde" (p. 400); *Ornabat* ***niveas*** *nullane gemma manus?* (Propertius, III, VI, 14) „Perlele nu-nfrumuseţeau mâinile ei de omăt?" (p. 149); *Dum loquor, alba levi sparsa est tibi pulvere vestis./ Sordide de* ***niveo*** *corpore pulvis abi!* (Ovidius, *Amores*, III, II, 41-42) „Pe-albu-ţi veşmânt, cât vorbim, un pospai de praf negru se-aşază./ De pe-aceşti umeri de nea, pulbere neagră, te

[1] Pentru traducerea adjectivului *nivei*, cf. versiunea lui George Coşbuc: „Prinţul, la capu-i pe perne-aşezat şi la faţa-i cea suptă,/ *Ca de zăpadă*, cătând, şi la rana cea largă din pieptu-i/ (Rană de-oţel auson), năpădit el vorbeşte cu lacrimi" (Vergilius 1980: 373). Termenul *niveus*(3), utilizat în această pasaj vergilian, ar putea evoca, dincolo de cromatică, şi răceala de gheaţă a morţii, *frigus letale*, ce pune stăpânire pe trupul tânărului Pallas, după ce acesta a fost părăsit de căldura vieţii.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

du!...” (p. 61); *Candĭda candōrem roseo suffusa rubore/ Ante fuit;* ***niveo*** *lucet in ore rubor* (Ovidius, *Amores*, III, III, 5-6) „Trandafirii rumenelii i-nfloreau pe obraji altădată:/ Îi rumenesc şi acum dalbii obraji ca de nea” (p. 62); *Pars umeri tamen ima tui, pars summa lacerti/ Nuda sit, a laeva conspicienda manu./ Hoc vos praecipue,* ***niveae****, decet: hoc ubi vidi,/ Oscula ferre umero, qua patet usque, libet* (Ovidius, *Ars am*., III, 307-310) „Umărul stâng şi o parte din braţ, mai ales la plimbare,/ Vrednice să le priveşti, nu strică să dezveliţi./ Voi, mai cu seamă, cu pielea ca neaua, nu pierdeţi prilejul:/ Oriunde văd umăr gol sunt îmbiat să-l sărut” (p. 214); *Candidior folio* ***nivei***[1] *Galatea ligustri,/ Floridior pratis [...], platano conspectior alta,/ Lucidior glacie, matura dulcior uva,/ Mollior et cycni plumis et lacta coacto,/ Et, si non fugias, riguo formosior horto* (Ovidius, *Met*., XIII, 789-790, 794-797) „O, tu eşti, Galateea, mai albă/ Decât petala mălinului, decât un câmp mai în floare [...],/ Mai arătoasă ca-naltul platan şi mai lucitoare/ Decât e gheaţa, mai dulce ca strugurele şi mai moale/ Ca puful lebedei, sau ca laptele prins; mai frumoasă/ Ca o grădină udată, de nu te-ai feri tu de mine” (p. 589).

Consacrat ca o emblemă a feminităţii, *niveus*(3) poate caracteriza deopotrivă, în viziunea elegiacilor latini, şi frumuseţea masculină, fie că este vorba de chipeşul Adonis sau de divinul Phoebus Apollo, aşa cum i se arată el în vis lui Lygdamus:

Testis, qui ***niveum*** *quondam percussit Adonem/ Venantem Idalio vertice durus aper,/ Illis formosum iacuisse paludibus; illuc/ Diceris effusa tu, Venus, isse coma* (Propertius, II, 13, 53-56) „Martoră-mi este cea căreia crudul mistreţ pe Adonis/ Alb ca de nea i-l strivi-n piscul idalic vânând:/ Mândrul zăcut-a acolo în mlaşina-n care, se zice,/ Vénere, că te-ai fi dus tu chiar cu păr despletit” (p. 91); *Candor erat qualem praefert Latonia Luna,/ Et color in* ***niveo*** *corpore purpureus* (Corpus Tibull., III, 4, 29-30) „Palid era, cum arată şi Luna, copila Latonei,/ Şi i se împurpura trupul ca neaua de alb” (p. 119-121).

Tipul acesta de *color* se regăseşte apoi într-un poem ovidian, unde întâlnim „o junincă bălană”, menită a o reprezenta pe femeia iubită – *candida puella*, a cărei albeaţă corporală este raportată din nou la albul zăpezii (*nivibus*), precum şi la albul laptelui (*lacte*)[2]:

Vacca puella tua est – aptus color ille puellae (*Amores*, III, V, 37) „Junca din vis e iubita; şi ea, ca juninca-i de albă” (p. 66); *Ecce! petens variis inmixtas floribus herbas// Constitit ante oculos candida vacca meos,/ Candidior* ***nivibus****, tunc cum cecidere recentes,/ In liquidas nondum quas mora vertit aquas;/ Candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet/ Et modo siccatam,* ***lacte****, reliquit ovem* (*Amores*, III, V, 9-14) „Pe dinainte-mi văzui cum păştea o junincă bălană/ Iarba smălţată de flori de pe tăpşanu-nverzit./ Alba-i coloare-ntrecea pe-a zăpezilor proaspăt căzute,/ Până ce fulgii n-au fost încă în picuri schimbaţi;/ Şi întrecea de asemeni coloarea-nspumatului lapte/ Ce îl auzi susurând când de la oaie e muls” (p. 65-66).

Evoluând în aceiaşi parametri ai limbajului figurat, scriitorul latin îi compară pe bărbaţii rivali în dragoste cu nişte tauri ce se înfruntă pentru o albă viţea, ***nivea*** *[...] coniuge* (vezi Pelletier-Michaud 2007: 104) – o nouă trimitere la candoarea cromatică[3], definitorie pentru frumuseţea feminină, care îi atrage şi îi subjugă pe ostaşii lui Cupido:

[1] Epitetul *niveus*(3) se integrează aici într-o imagine de o rară prospeţime, ce zugrăveşte, în delicaţi termeni vegetali, frumuseţea lilială a nereidei, *candidior folio nivei ligustri*, „mai albă decât petala mălinului ninsuriu”. Regăsim, de asemenea, în acest portret, imaginea pufului de lebădă (*cycni plumis*) şi a laptelui prins (*lacta coacto*), ce servesc drept punct de reper pentru gingăşia, fineţea şi frăgezimea contururilor feminine (*Mollior et cycni plumis et lacta coacto*), fără a exclude însă sugestia cromatică, întrucât atât lebăda (*cycni*), cât şi laptele (*lacta*) sunt – în poezia latină – expresii lexicale curente ale culorii albe.

[2] Vezi Pelletier-Michaud 2007: 104. Cele două lexeme – *lac, lactis* şi *nix, nivis* – pot depăşi însă planul fizic, transferându-şi semnificaţiile în sfera morală, acolo unde simbolistica pozitivă a culorii albe iese extrem de puternic în relief: *Non ego laudandus, sed sunt tua pectora* ***lacte****/ Et non calcata candidiora* ***nive*** (Ovidius, *Pontica*, II, 5, 37-38) „De laudă eu nu sunt, ci sufletul tău este/ Mai alb ca neaua albă, ca laptele-i de alb” (p. 964).

[3] Vezi sintagma la Tohăneanu 1995: 195.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

Vidi ego pro ***nivea*** *pugnantes coniuge tauros;/ Spectatrix animos ipsa iuvenca dabat./ Me quoque, qui multos, sed me sine caede, Cupido/ Iussit militiae signa movere suae* (*Amores*, II, XII, 25-28) „Tauri văzut-am luptând între ei pentru-o albă junincă:/ Ea îi privea şi din ochi îmbărbătare le da./ Eu sunt de-asemeni ostaş al lui Cupido, printre atâţia;/ Dar sub stindardele lui nici strop de sânge nu vărs" (p. 49).

Alături de *lac*, *lacteus*(3) şi *nix*, *niveus* (3), ce fac aluzie la prospeţimea imaculată a zăpezii sau a laptelui, pentru a ilustra, sub aspect cromatic, un ten „d'une éclatante blancheur" (Pelletier-Michaud 2007: 103), ivoríul corporal – exprimat fie prin substantivul *ĕbŭr,-ŏris*, fie prin adjectivul *ĕburnĕus*(3) – constituie, de asemenea, un laitmotiv frecvent utilizat în poezia latină, iar exemplele, multiple, extrase din creaţia lui Ovidius, confirmă acest lucru:

Haec ego, quaeque dolor linguae dictavit; at illi/ Conscia purpureus venit in ora pudor,/ Quale coloratum Tithoni coniuge caelum/ Subrubet, aut sponso visa puella novo;/ Quale rosae fulgent inter sua lilia mixtae,/ Aut ubi cantatis Luna laborat equis,/ Aut quod, ne longis flavescere possit ab annis,/ Maeonis Assyrium femina tinxit ***ebur****./ Hic erat aut alicui color ille simillimus horum,/ Et numquam visu pulchrior illa fuit* (*Amores*, II, V, 33-42) „Astfel de vorbe-aruncam de mânie cuprins, iară dânsei/ I se suise-n obraji purpura vinei ce-avea./ Cerul aşa se roşise-naintea soţiei lui Tithon/ Şi o fecioară la fel, când pe-al ei mire-a văzut,/ Amestecaţi printre crini tot aşa strălucesc trandafirii,/ Luna tot astfel când vrăji cursul pe cer îi opresc;/ Astfel femeia meonă văpseşte assyricul fildeş,/ Ca să nu-l poată păli vremea în scurgerea ei;/ Astfel văzui şi la ea preschimbându-şi colorile faţa/ Şi ca atuncea nicicând ea mai frumoasă n-a fost" (p. 39); *Hoc faciunt flavi crines et* ***eburnea*** *cervix* (*Heroides*, XX, 57) „Cosiţele tale galbene şi gâtul tău ivoríu îmi trezesc acest simţământ" (trad. M. S.); *Poscenti nymphae sine fine sororia saltem/ Oscula iamque manus ad* ***eburnea*** *colla ferenti/ „Desinis"* (*Met*., IV, 334-336) „Dar nimfei, cerând cel puţin s-o sărute/ Ca pe o soră-ntinzând către gâtu-i ca fildeşul mâna,/ Zise copilul: «Să taci»" (p. 352); *Aura refert ablata citis talaria plantis,/ Tergaque iactantur crines per* ***eburnea*** (*Met*., X, 591-592) „Ca vântul/ Zboară pe lângă picioarele-i iuţi legăturile gleznei;/ Şi peste umerii albi ca de fildeş îi flutură părul" (p. 513).

Extrem de semnificativ, în acest context, este şi mitul lui Pygmalion, reprodus de poetul din Sulmona, care zugrăveşte mai întâi, în detaliu, preţiosul *ebur*, prelucrat prin minunatul meşteşug al sculpturii (*mira feliciter arte/ Sculpsit* ***ebur***):

Interea niveum mira feliciter arte/ Sculpsit ***ebur*** *formamque dedit, qua femina nasci/ Nulla potest, operisque sui concepit amorem./ Virginis est verae facies, quam vivere credas,/ Et, si non obstet reverentia, velle moveri:/ Ars adeo latet arte sua. Miratur et haurit/ Pectore Pygmalion simulati corporis ignes./ Saepe manus operi temptantes admovet, an sit/ Corpus an illud* ***ebur****, nec adhuc* ***ebur*** *esse fatetur* (*Met*., X, 247-255) „Având minunată-iscusinţă,/ El a cioplit într-un fildeş ca neaua, un trup de femeie,/ Cum n-a născut nicicând firea aşa de frumoasă; pe dată/ Se-ndrăgosti de lucrarea mâinilor sale;-o fecioară/ Pare aievea; ai crede că-i vie; că-ar vrea să se mişte,/ Dacă sfiala n-ar ţine-o pe loc; într-atât meşteşugul/ Prin meşteşugu-i se-ascunde; cu drag o priveşte şi-l arde/ Dragostea pentru un trup plăsmuit; şi adesea el pune/ Mâna pe alba statuie, ca să încerce, de-i fildeş/ Sau trup cu sânge. Dar nu vrea să ştie că-i fildeş" (p. 504).

La fel de expresiv, este narată, apoi, metamorfoza preafrumoasei statui de ivóriu într-un trup viu, *eburneum corpus*:

Ut rediit, simulacra suae petit ille puellae/ Incumbensque toro dedit oscula: visa tepere est;/ Admovet os iterum, manibus quoque pectora temptat:/ Temptatum mollescit ***ebur*** *positoque rigore/ Subsidit digitis ceditque, ut Hymettia sole/ Cera remollescit tractataque pollice multas/ Flectitur in facies ipsoque fit utilis usu./ Dum stupet et dubie gaudet fallique veretur,/ Rursus amans rursusque manu sua vota retractat./ Corpus erat! saliunt temptatae pollice venae./ Tum vero Paphius plenissima concipit heros/ Verba, quibus Veneri grates agat, oraque tandem/ Ore suo non falsa premit, dataque oscula virgo/ Sensit et erubuit timidumque ad lumina lumen/*

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

Attollens pariter cum caelo vidit amantem (*Met*., X, 280-294) „Acasă venind, el se-ndreaptă/ Înspre statuia fecioarei; pe pat înclinat, o sărută;/ Pare că-i caldă. Şi-apropie gura din nou şi cu mâna/ Mângâie pieptul ce-atins se şi moaie; pierzându-şi tăria,/ Fildeşul sub apăsarea degetelor lui se lasă;/ Ceara himetă se-nmoaie de soare la fel şi, sub mâna/ Celui ce-n chip felurit o frământă, e ascultătoare,/ Bună la folosiri felurite. El încremeneşte,/ Necutezând să se bucure, frică îi e că se-nşală;/ Iară şi iară atinge cu mâna făptura dorită;/ Trup este, viu; şi sub mână vine zvâcnesc; mulţumeşte/ Venerei marele meşter din Pafos cu multe cuvinte;/ Gura-i o gură aevea apasă; fecioara sărutul/ Simte, roşeşte; sfios către cer ea priveşte şi vede/ Şi pe iubitul ei" (p. 505).

Pentru a descrie însă, în toată splendoarea sa, carnaţia umană, poeţii antici nu se mărginesc, îndeobşte, la o singură asociere, ci recurg la o suită de asocieri, elementelor menţionate până acum – fildeş, argint, lapte, nea – adăugându-li-se, pe alocuri, o seamă de elemente din lumea vegetală, animală, minerală etc., ce pot sluji ca termeni de referinţă pentru albeaţa pielii: nufărul (*lōtŏs* sau *lōtus*), crinul (*līlĭum*), mălinul (*lĭgustrum*), lebăda (*cycnus*), marmura (*marmŏr*), perla (*lăpillus*) etc. Astfel de metafore sau comparaţii multiple sunt înzestrate cu o mare putere de sugestie, fiind capabile să redea diverse nuanţe din gama candorii, laolaltă cu ideea de strălucire, fineţe, luminozitate, gingăşie, delicateţe, farmec etc.:

Et color in ***niveo*** *corpore purpureus,/ Ut iuveni primum virgo deducta marito/ Inficitur teneras ore rubente genas,/ Et cum contexunt amarantis alba puellae/* ***Lilia*** *et autumno* ***candida mala*** *rubent* (Corpus Tibull., III, 4, 30-34) „Şi i se împurpura trupul ca neaua de alb,/ Cum se împurpură gingaşi obrajii fecioarei şi gura/ Cum i se-mpurpură când dusă-i la tânărul soţ,/ Cum e-mpletit în cununi amarantul cu crinul de fete./ Toamna cum se rumenesc merele albe, în pârg" (p. 119-121); *Nec me tam facies, quamvis sit candida, cepit/ (****Lilia*** *non domina sint magis alba mea;/ Ut Maeotica* ***nix*** *minio si certet Hibero,/ Utque rosae puro* ***lacte*** *natant folia* (Propertius, II, 3, 9-12) „Nu într-atât prin frumuseţea-i, oricât de aleasă, mă prinse/ (Crinii în albul lor pur n-ar fi ca doamna-mi mai albi;/ Cum un maeotic omăt s-ar întrece cu miniu hiberic,/ Cum într-un lapte curat roze-n petale plutesc" (p. 69-71); *Prodita sunt, memini, tunica tua pectora laxa/ Atque oculis aditum nuda dedere meis/ Pectora vel puris* ***nivibus*** *vel* ***lacte*** *tuamve/ Complexo matrem candidiora* ***Iove***[1]" (Ovidius, *Heroides*, XVI, 249-252) „Îmi amintesc cum, deschizându-ţi-se tunica, sânii tăi se descoperiră şi îngăduiră ochilor mei să ajungă la goliciunea lor: sâni mai albi decât zăpada curată sau decât laptele sau decât Jupiter [prefăcut în lebădă], atunci când îţi îmbrăţişă mama" (trad. M. S.); *Candida nec mixto sublucent ora rubore./ Forma novi talis* ***marmoris*** *esse solet;/* ***Argenti*** *color est inter convivia talis* (Ovidius, *Heroides*, XXI, 217-219) „Pic de roşeaţă nu-i amestecată pe faţa mea pală;/ Marmura astfel o vezi proaspăt tăiată din stânci;/ Şi la ospeţe tot astfel coloarea argintului pare" (p. 156); *Ille cavis velox adplauso corpore palmis/ Desilit in latices alternaque bracchia ducens/ In liquidis translucet aquis, ut* ***eburnea*** *si quis/ Signa tegat claro vel candida* ***lilia*** *vitro* (Ovidius, *Met*., IV, 352-355) „Tânărul trup îşi loveşte cu palmele, sprinten în apă/ Sare şi braţele lui şi le-ntinde, când pe-unul, când pe-altul/ Şi străluceşte prin valuri ca o statuie de fildeş,/ Sau ca un crin alb, ce-ar fi coperit de o limpede sticlă" (p. 353); *Puella senibus dulcior mihi cycnis,/ agno Galaesi mollior Phalantini,/ concha Lucrini delicatior stagni,/ cui nec* ***lapillos*** *praeferas Erythraeos/ nec modo politum* ***pecudis Indicae dentem***[2]*/* ***nives****que primas* ***lilium****que non tactum* (Martialis, V, 37, 1-6) „Suna mai dulce glasul fetiţei râzătoare/ Decât duiosul cântec al lebedei când moare;/ Nici mielul din Galaesus, ce-a răsărit zburdând/ În calea lui Phalantus, n-avea un ochi mai blând;/ Gingaşa ei făptură plutea atât de lin,/ Ca unda sidefată a lacului Lucrin./ O perlă-a Erytreei era făptura-i toată,/ Ca fildeşul de albă, ca neaua de curată" (p. 212); *Quaedam me cupit, – invide, Procille! –/* ***Loto*** *candidior puella* ***cycno,/ Argento****,* ***nive****,* ***lilio, ligustro*** (Martialis, I, 115, 1-3) „Mă doreşte o copilă –

[1] Aluzie la Jupiter metamorfozat în lebădă albă, pentru a o seduce pe Leda, mama Elenei.

[2] *Pecudis Indicae dens* desemnează aici, metonimic, ivoriul, fildeşul elefantului (vezi DG). După cum se observă, şi primii trei termeni de comparaţie, utilizaţi de Martialis în descrierea copilei: lebăda (*cycnis*), mielul (*agno*) şi mărgăritarul sidefiu al lacului (*concha*), se înrudesc coloristic cu perlele (*lapillos*), fildeşul (*pecudis Indicae dentem*), neaua (*nivesque*) şi crinul (*liliumque*), contribuind astfel la albul dominant – acel alb despre care vorbeşte şi J. André (1949: 324-325) – al încântătoarei schiţe portretistice.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

pizmuieşte-mă, Procillus! – mai albă decât nufărul sau lebăda, decât argintul sau zăpada, decât crinul sau floarea de mălin" (trad. M. S.).

Portrete de o mai mare complexitate ne întâmpină la Vergilius, ale cărui versuri raportează albeaţa corporală la albul ivoríu lucios, la strălucitorul alb argintiu sau marmoreu, dar şi la albul pur al laptelui sau al crinului. Toate aceste comparaţii, rânduite în şirag, sunt menite a reconstitui, în tonuri candide, imaginea unui tip ideal de frumuseţe – tipul eroului cu pielea albă şi blonde plete, preluat de epopeea latină din epopeile homerice (vezi André 1949: 326-327):

Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,/ Os umerosque deo similis; namque ipsa decoram/ Caesariem nato genetrix lumenque juventae/ Purpureum et laetos oculis afflarat honores:/ Quale manus addunt ***ebori*** *decus, aut ubi flavo/* ***Argentum Pariusve lapis*** *circumdatur auro* (Vergilius, *Aen*., I, 588-593) „La faţă şi la boi c-un zeu asemeni,/ Rămâne-Enea-n limpede lumină,/ Strălucitor. Căci Venera, ea însăşi,/ Suflase peste-al ei fecior podoaba/ Ş-a pletelor, ş-a tinereţii-n floare,/ Lumină bujorie şi o slavă/ De-ademenire plină. Se întâmplă/ Aşa când fildeşul se împodoabe/ De iscusita meşterilor mână/ Sau când argintul, marmura de Paros/ Cu aurul roşcat se învrâstează" (p. 64-65); *Ipse inter medios, Veneris justissima cura,/ Dardanius caput ecce puer detectus honestum,/ Qualis gemma micat, – fulvum quae dividit aurum,/ Aut collo decus aut capiti; vel quale per artem/ Inclusum buxo aut Oricia terebintho/ Lucet* ***ebur****: fusos cervix cui* ***lactea*** *crines/ Accipit et molli subnectit circulus auro* (Vergilius, *Aen*., X, 132-138) „Chiar în mijloc e Iulus, feciorandrul/ De-a cărui soartă, grijnică e Venus/ Pe drept cuvânt. Se-arată-acuma, iată-l,/ Descoperit e preafrumosu-i creştet;/ Străluce ca o piatră preţioasă/ Înconjurată cu un strat de aur/ Roşcat, podoabă gâtului sau frunţii./ Aşa-i şi fildeşul, licăritorul,/ Ce-i încrustat cu meşteşug în lemnul/ De merişor sau terebint de-Oricos./ Ca laptele de alb îi e grumazul/ Pe care pletele i se resfiră/ În subţirel inel de aur prinse" (p. 480).

Iar într-un alt amplu pasaj vergilian, este zugrăvită o *candida virgo* – fiica regelui Latinus – şi este demn de remarcat faptul că, în portretul alcătuit de poetul mantuan, acesta pune un accent deosebit pe tenul „délicat, d'une blancheur parfaite" (Pelletier-Michaud 2007: 105) al eroinei sale, un ten lilial–ivoríu, ce constituie, pentru antici, nu doar o condiţie *sine qua non* a frumuseţii feminine, ci şi o emblemă socială, o marcă de nobleţe[1]. Ca atare, o dublă metaforă cu valoare cromatică – *ebur* şi *lilia alba*[2] – ilustrează contextual coloritul facial gingaş şi virginal al odraslei regale, aflate sub imperiul unor emoţii puternice (vezi Baran 1983: 355), emoţie ce imprimă tonuri trandafirii pe chipul de un alb feciorelnic (*tales virgo dabat ore colores*):

Accepit vocem lacrimis Lavinia matris/ Flagrantes perfusa genas; cui plurimus ignem/ Subjecit rubor et calefacta per ora cucurrit./ Indum sanguineo veluti violaverit ostro/ Si quis ***ebur****, aut mixta rubent ibi* ***lilia*** *multa/ Alba rosa: tales virgo dabat ore colores* (Vergilius, *Aen*., XII, 64-69) „Lavinia aude vorba mamei:/ Obrajii-aprinşi îi râură de lacrimi,/ Sfiala îi împurpură făptura/ Şi-nfierbântând-o,-i curge-n mădulare./ Aşa se-ntâmplă dacă fildeş indic/ Cu purpur cineva îl umezeşte;/ Sau când, pe câmpul plin cu crini ca neaua,/ S-amestecă belşug de roşii roze:/ La fel de roşu e şi chipul fetei" (p. 584).

Ivóriul, laptele, argintul şi neaua servesc la reprezentarea corpului uman şi în spaţiul limbii române[3], iar exemple foarte numeroase ne sunt oferite şi de astă dată de creaţia eminesciană, extrem de bogată în formule menite a exprima „superlativul" ideii de alb (vezi

[1] Vezi Pelletier-Michaud (2007: 105), ce subliniază faptul că femeia de viţă nobilă îşi conservă, în interiorul casei, *candor*, tenul deschis la culoare, care devine astfel o emblemă a rangului înalt al femeii (*ibidem*: 106).
[2] Cu privire la această imagine, vezi şi Radu 2011: 212.
[3] De precizat că am introdus aici şi câţiva termeni derivaţi pe teren românesc, cum sunt: *argintiu* < *argint* + sufixul *-iu*; *argintos* < *argint* + sufixul *-os* (cu menţiunea că, potrivit DA, adjectivul ar putea proveni şi din lat. *argentōsus*); *argintat* – participiul verbului *a arginta*, derivat, la rându-i, din *argint*. În aceeaşi categorie, se înscrie şi cuvântul *ninsoare*, ce se formează, pe tărâmul limbii noastre, din *nins* + sufixul *-oare*, *nins* fiind un derivat participial al lui *a ninge* < lat. *ningĕre*, corespondent verbal al substantivului *nix, nivis*.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

Tohăneanu 1965: 176-177), albul fiind tonalitatea „cea mai solicitată în paleta" artistului (Seche 1971: 379), înzestrat cu ochi de pictor, de „magician al culorii" (*ibidem*: 371). Într-un asemenea context trebuie înţelese, la Mihai Eminescu, variaţiunile metaforice sau comparative pe tema albului – de argint, de lapte, de nea sau de ninsoare[1] –, care ne înfăţişează o descriere plastică, expresivă a „frumseţii" fizice:

> „De-aş avea o floricică/ Gingaşă şi tinerică,/ Ca şi floarea crinului,/ Alb ca *neaua* sânului" (*De-aş avea...*, A, p. 22); „Sfărmaţi statuia goală a Venerei antice,/ Ardeţi acele pânze cu corpuri de *ninsori*;/ Ele stârnesc în suflet ideea neferice/ A perfecţiei umane şi ele fac să pice/ În ghearele uzurei copile din popor!" (*Împărat şi proletar*, A, p. 80-81); „Cungiurând c-un braţ molatec gâtul tău cel alb ca zarea,/ Apăsând faţa-ţi roşită pe-al meu piept bătând mereu,/ Eu cu ceealaltă mână pe-ai tăi umeri de *ninsoare*:/ Locul aripelor albe le-aş căta-n delirul meu!" (*Locul aripelor*, P, p. 67); „O, îndulceşte-ţi ochii tăi, iubită,/ O, înseninã faţa ta de *nea*./ Nu ştii că-n piept inima mea rănită/ Tresare-adânc la întristarea ta?" (*Iubitei*, P, p. 92); „Aveam o muză, ea era frumoasă,/ Cum numa-n vis o data-n viaţa ta/ Poţi ca să vezi icoana radioasă,/ În strai de-argint a unui elf de *nea*!"; „Şi talia-i ca-n marmură săpată/ Strălucea albă-n transparentul strai,/ Sâni dulci şi albi ca *neaua* cea curată,/ Rotunzi ca mere dintr-un pom de rai" (*Aveam o muză*, P, p. 101); „Surâsul tău o rază e de soare,/ Şi ochii tăi sunt stele-n noaptea mea,/ Şi sânul tău de vergină, *ninsoare*,/ Ce lin l-acoperi tu cu mâna ta,/ Când tremurând priveşti şi zâmbitoare/ La-a lui dulci flori ce cresc alăturea/ Şi sărutarea ta oh, spune, spune/ Cu ce s-aseamăn dulcea-acea minune!" (*Iubită dulce, o, mă lasă...*, P, p. 89); „Şi îngeri dulci/ În haine de argint, frunţi ca *ninsoarea*,/ Cu ochi albaştri cari lin lucesc" (*Demonism*, P, p. 111); „Ea-i o regină tânără şi blondă/ În mantia-i albastră constelată,/ Cu mânile unite pe-al ei piept/ De *neauă*... […]/ Din când în când cu mâna-i *argintoasă*/ Ea rupe câte-o floare şi-o aruncă/ Jos pe pământ ca pe-o gândire de-aur" ; „Trece albă, dulce, mlădioasă, junã,/ Albă, ca *neaua* noaptea, păru-i de aur/ Lin împletind în crinii mânilor,/ Ivind prin haina albă membri-angelici,/ Abia călcând podul cel lung cu-a ei/ Picioare de omăt[2], zâna Miradoniz" (*Miradoniz*, P, p. 119, 121); „Nimfe albe ca zăpada scutur ap-albastră, caldă,/ Se împroaşcă-n joacă dulce, mlădiindu-se se scaldă [...];/ Oceànicele corpuri, ca statuie de *ninsoare*,/ Strălucesc în părul negru, ce şi-l uscă ele-n soare"; „Într-un loc crăpată-i bolta, cu-a ei streşin-arboroasă/ Şi printr-însa-n cer vezi luna trecând albă şi frumoasă,/ O regină junã, blondă şi cu braţe de *argint*"; „Haina lungă şi albastră e cusută numa-n stele./ Iară albii sâni de *neauă* strălucesc, cu de mărgele/ Şi mărgăritare salbă, pe un fir de aur prins"; „Şi prin aerul cel moale, cald şi clar, prin dulci lumine/ Vezi plutind copile albe ca şi florile vergine,/ Îmbrăcate-n haine-albastre, blonde ca-auritul fir.// Albe sunt ca *neaua* noaptea, faţa înecată-n raze –/ Priiveşte însuşi cerul dintre nouri să le vază:/ Despletit flutură pe-umeri, moale, dulce, părul blond" (*Memento mori*, P, p. 147-148, 155, 162, 180); „Când ca un vis *argenteu*[3] pluteşte blonda lună/ Prin marea-albastră-n ceruri, prin somnoroşii nori" (*Povestea magului călător în stele*, P, p. 217); „Ce e de zis la frumuseţea ta!/ Să-şi smulgă părul când gândeşte'n sine/ Că nu-i pe lume faţă ca a ta,/ Priviri c'a tale-albastre şi senine,/ Sân ca al tău de alb – o caldă *nea* –,/ Umeri c'ai tăi de vergină

[1] La care se adaugă, în contexte felurite, albul crinului (*Ca şi floarea crinului; crinii mânilor; faţă mai albă ca argintul crinului*), albul văzduhului (*gâtul tău cel alb ca zarea*), albul marmurei (*talia-i ca-n marmură săpată; piepţii […] sculptaţi într-o marmură de argint; de marmur-albă faţă; braţele de marmur*), albul cerii (*mâinuţele-i de ceară*), albul varului (*faţa ei frumoasă ca varul este albă*) sau, alături de albul de nea, şi albul de zăpadă ori de omăt (*Nimfe albe ca zăpada; Umeri c'ai tăi de vergină zăpadă; Picioare de omăt*). Pentru „paralelismul" – interesant „din punctul de vedere al poeziei şi psihologiei poporane" – între *alb* şi diverse manifestări din lumea fizică (*albu ca argintu, alb ca fulgul de ninsoare, mai alb decât laptele, mai albă decât spuma laptelui* etc.), vezi Hasdeu 1970: 167 ş.u.

[2] Se observă aici convergenţa mijloacelor lexicale, comparaţia „Albă, ca *neaua* noaptea" fiind sprijinită de metafora picioarelor „de omăt": „a ei/ Picioare de *omăt"*. O imagine asemănătoare apare şi la un poet religios, precum Traian Dorz, în ale cărui versuri însă, candoarea corporală ca de nea evocă nu doar frumuseţea, ci şi perfecţiunea, sfinţenia, puritatea absolută a unei fiinţe de origine celestă (pusă în antiteză cu *negrul* omenesc, teluric – „lacrimile mele *negre* urme lasă"): „Doamne, nu sunt vrednic să-Ţi dezleg cureaua/ încălţării Tale, când îmi vii în casă,/ peste-a Tale glezne albe cum e *neaua*/ lacrimile mele negre urme lasă" (*Doamne, nu sunt vrednic!*, p. 92).

[3] Împrumutat din *argéntĕus*(3), *argénteu* este un „latinism" prezent în limbajul poetic al secolului al XIX-lea (vezi Tohăneanu 1995: 195 şi idem 1976: 141). Cf. şi *áureu, marmóreu, purpúreu* (Eminescu); *aúreu, carpateu, samuréu* (I.H. Rădulescu).

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

zăpadă,/ De aur bucle-aşa frumos să şadă" (*O, de ai şti cum şoapta ta divină*, O, IV, p. 483); „Un înger, da! aripa doar se cade/ Pe ai ei umeri albi ca *neaua*, goi,/ Spre-a fi un îngeraş precum se cade./ Ş-apoi ce bine-i ca s-o credeţi voi!" (*Pustnicul*, P, p. 248); „Ai obosit, cu mâna ta cea fină/ În val de aur părul despletind.// L-ai aruncat pe umeri de *ninsoare*,/ Desfaci visând pieptarul de la sân,/ Încet te-ardici şi sufli-n lumânare..." (*Stau în cerdacul tău...*, P, p. 441); „Să-mi vezi faţa de *ninsoare*/ Şi aripele uşoare,/ Căci viaţa mea o ţin/ Cu miros de flori de crin" (*Peste codri sta cetatea*…, O, VI, p. 113); „Şi te-aş privi etern ca pe o steauă/ Frumos copil, cu umerii de *neauă*" (*Fata-n grădina de aur*, O, VI, p. 56); „Bacanta-ţi da corpul de *neauă*, ochirea desperată, clară" (*De ce n-aflăm în împlinirea*…„ O, IV, p. 491) [1].

Proza eminesciană prezintă imagini similare:

„şi din ochii ei albaştri şi mari curgeau şiroaie de mărgăritare apoase pe o faţă mai albă ca *argintul* crinului"; „împărăteasa făcu un fecior alb ca spuma *laptelui*, cu părul bălai ca razele lunii" (*Făt-Frumos din lacrimă*, p. 21, 22); „Cu corpul nalt mlădiet, albă ca *argintul*[2] noaptea, trece Maria peste acel pod, împletindu-şi părul a cărui aur se strecură prin mâinuţele-i de ceară"; „În haine de argint, cu frunţi ca *ninsoarea*, cu ochi albaştri [...], treceau îngerii cei frumoşi" (*Sărmanul Dionis*, p. 69, 71); „Luna lumina faţa ei albă ca *laptele* cu obrajii roşi şi părul ei blond" (*La aniversară*, p. 84); „Îşi golise gâtul ei de *ninsoare*, îşi despletise părul pe umerii rotunzi şi pe sânii crescuţi în sete de amor, până rămase goală şi frumoasă ca o statuă antică" (*Cezara*, p. 116); „am început să-l frec cu zăpadă şi să suflu cu suflarea mea îngheţată asupra feţei de-o paloare ce în lumina lunii părea de *argint*"; „Sânul ei era acoperit numai c-o uşure cămaşă de gaz care trăda mai mult decât acoperea piepţii cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce păreau sculptaţi într-o marmură de *argint*"; „nu rămase decât capul cel blond, palid, c-o faţă albă ca *argintul"* (*Geniu pustiu*, p. 152, 160, 202); „apoi genunchii, ce făceau gropiţe, când ea stetea, apoi fluierele cu pulpe tăiete în *lapte*, până la gleznuţele şi picioruşele de *argint*" (*Fragmentarium*, p. 317).

Acelaşi tip de cromatizare în alb (vezi Mihele 2010: 151) – ca argintul, ca ivóriul, ca neaua sau ca laptele – ne întâmpină şi în alte pagini „a scripturelor române":

„Cine-a cunoscut/ Cine mi-a văzut/ Mândru ciobănel,/ Tras printr-un inel?/ Feţişoara lui,/ Spuma *laptelui*[3]*;*/ Mustăcioara lui,/ Spicul grâului;/ Perişorul lui,/ Peana corbului;/ Ochişorii lui,/ Mura câmpului?" (*Mioriţa*, p. 13); „Măriuca! şasesprezece ani, faţă de trandafir şi de spumă de *lapte*, ochi de mură, cămăşuică de omăt cu altiţioare subţiri, ca o creastă de rândunică, şi inimă de lăcrimioară" (Alecu Russo, *Amintiri*, p.112); „se prefăcu într-o fecioară albă ca *laptele*, cu părul ca un abur auriu" (Barbu Delavrancea, *Fata moşului*, p. 92); „ş-are dinţii ca ai tăi, mărgăritare înşirate pe un fir de *argint"* (Barbu Delavrancea, *Viforul*, p. 102); „iară Lăptiţa[4], cea mai tânără soră, albă ca spuma *laptelui* şi cu păr moale ca lâna mieluşeilor, era frumoasă – mai frumoasă decât surorile sale împreună – frumoasă cum numai dânsa era..." (Ioan Slavici, *Doi feţi cu stea în frunte*, p. 244); „Moară! pentru orişicine/ Macină făina bine!/ Căci copila ce-am ucis/ A fost singurul meu vis,/ A fost blândă cum e steaua/ Şi mai albă decât *neaua*!" (George Coşbuc, *Angelina*, C, p. 144); „Îmi lipseşte arătarea, aşa, din senin, a Miei […], cu zâmbetul cela strâns, ca într-un degetar de *argint*, în gropiţa de la colţul gurii" (Emil Gârleanu, *Tată*, p. 62); „Ieşind din balta Craioviţa,/ Unde-a fost crai Craiovisin,/ Văpaie, vezi plutind domniţa/ Mai *argintată* ca un crin" (Alexandru Macedonski, *Rondelul domniţei*, p. 199); „Tatiana însă mă terorizează. S-a întins în pat ca o strună de *argint* pe pântecele unei viori" (Ion Minulescu, *Corigent la limba română*, p. 92); „Braţele ei albe şi generoase aşteaptă parcă să te prindă ca un colac de salvare,

[1] Ivóriul apare şi el în postumele eminesciene, dar fără referire la cromatismul corporal: „Într-un colţ de cer e vară/ Şi pe scările de-*ivoriu* unii dintre zei coboară" (*Memento mori*, P, p. 181); „Sub bolta porţii calc de flori covorul –/ Cărare-i el prin de-aur nalte glastre:/ În ele crinii mari întrec *ivorul*" (*În căutarea Şeherezadei*, P, p. 254).

[2] Conform Elenei Tacciu (1979: 74), argintul corespunde „serafului feminin": „Luminiscenţa acestui metal sacralizează iubita moartă sau vie, conferindu-i formă serafică".

[3] Expresia *spuma laptelui*, întâlnită în folclorul românesc, se apropie de sensul derivatului adjectival latinesc *lacteus*(3) „de lapte" (vezi Giuglea, Kelemen 1966: 216).

[4] Nume propriu sugestiv, *Lăptiţa* se integrează în familia lexicală a substantivului *lapte*.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

într-un naufragiu pe mare, iar degetele *argintii* şi roze par două legături de sparanghel pe taraba unui negustor de legume" (Ion Minulescu, *Roşu, galben şi albastru*, p. 11); „Pictorul Greg se apropiase şi vorbea lui Drăgănescu de prinţul Maxenţiu! Un adevărat studiu, în *ivoriu*» bietul prinţ, înainte de plecare. Amintea o plachetă pe care o văzuse în muzeul din Fribourg: *Tête de martyr sans nona!*" (Hortensia Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach*, p. 279); „Walter pe atunci era un tînăr zvelt, cu o bărbiţă castanie în jurul unui obraz de Christ de *ivoriu*" (Hortensia Papadat-Bengescu, *Drumul ascuns*, p. 291); „Lunecă în aerul îngreunat de culori gleznele de *argint* ale fetei" (Gheorghe Tomozei, *Miradoniz*, p. 200); „Aşadar, Andronic fusese acela care le povestise basmul cu Arghira, «frumoasa din *lapte*», prefăcută în şarpe" (Mircea Eliade, *Şarpele*, p. 200); „Fă-i pirostrii *ivoriul* fierbinte-al unui trup/ Cu amintiri de marmori şi cu miros de stup" (Tudor Arghezi, *Stihuri*, p. 109); „Frânt din cotul ca *ivorul*,/ Braţul tine căpătâiul,/ El şi-a-ncovoiat piciorul/ Şi i-a sărutat călcâiul"[1] (Tudor Arghezi, *Desen romantic, zgâriat pe o amforă veche*, p. 392); „Fata, jupâniţa Ilinca, parcă era ruptă din soare, aşa era: albă la pieliţă ca *laptele*, şi-n umerii obrajilor câte-o pată uşoară, parcă ar fi picurat cineva câte-un strop de sânge în *lapte*" (Mihail Sadoveanu, *Şoimii*, p. 47); „În sângele fecioarei purificat şi dus/ Prin trupu-i alb cu frăgezimi de *nea*/ Eu aş simţi cum cerul coboară lin de sus/ Ciorchini de cântece deasupra mea" (Nicolae Labiş, *Am obosit de vin, de stele*, p. 201)

Pe de altă parte, alături de asocierea aceasta – frecventă – cu argintul şi ivóriul ori cu neaua şi laptele, domeniul cromaticii corporale include şi comparaţia cu ceara, care necesită însă câteva observaţii preliminare. Dacă ne raportăm mai întâi la antichitate, descoperim că, la romani, ceara (*cera*) era desemnată prin lexeme din sfera galbenului: *flāvēre*, *flāvus*(3), *fulvus*(3), utilizate pentru ceara brută, dar şi prin lexeme din sfera albului: *albus*(3), *candĭdus*(3) şi *candŏr*, folosite atunci când era vorba de ceara rafinată (vezi André 1949: 157). Sensul de 'alb ca ceara (rafinată)' îl întâlnim, după cum consemnează J. André (*ibidem*, 157-158), la derivatul adjectival *cērĕus*(3), pe care Horatius îl aşază alături de *rŏsĕus*(3), binomul acesta alb (***cerea** [..] bracchia*) – trandafiriu (*cervicem roseam*) servind adesea, în poezia latină, la reprezentarea frumuseţii fizice:

*Cum tu, Lydia, Telephi/ Cervicem roseam, **cerea** Telephi/ Laudas bracchia, vae, meum/ Fervens difficili bile tumet iecur* (*Carmina*, I, 13, 1-4) „Când rumen gâtul lui Teléphus/ şi braţul luminos al lui Teléphus / tu, Lidia, îl lauzi, mie/ îmi clocoteşte inima-n mânie" (p. 95).

Cât despre substantivul *cera* 'ceară', acesta se însoţeşte, într-una din epistolele lui Ovidius, cu ideea de boală, care „est [...] marquée par un sang raréfié qui provoque la pâleur" (Pelletier-Michaud 2007: 54). Este acea paloare ce se manifestă, la nivel facial, prin pierderea coloritului obişnuit – de unde şi legătura ce se stabileşte între *pallŏr* sau *pallĭdus* şi termeni din gama albului, „les termes marquant la blancheur" (André 1949: 146). Se ajunge astfel la *albus […] pallor*, alba paloare, pe care o evocă şi Horatius în versurile sale[2] şi care este întărită de poetul exilat la Tomis printr-o comparaţie expresivă (vezi André 1949: 146):

*Vix igitur possis visos agnoscere vultus/ Quoque ierit quaeras qui fuit ante color./ Pansus in exiles sucus mihi pervenit artus/ Membraque sunt **cera** pallidiora nova* (Ovidius, *Pontica*, I, 10, 25-28) „De mi l-ai vedea, abia ai putea să-mi recunoşti chipul şi-ai întreba unde-a dispărut culoarea de dinainte. Un strop de sânge doar mai ajunge în mădularele-mi slăbite şi trupul mi-e mai palid decât ceara cea curată" (trad. M. S.).

Trecând în spaţiul literaturii române, constatăm că, şi aici, trimiterea la „faţa albei ceri" este preferată atunci când limbajul artistic descrie, dincolo de frumuseţea – feminină sau

[1] Pentru *ivóriu* în poezia argheziană, vezi Constantinovici 2008: 90.
[2] *Tacent et **albus** ora **pallor** inficit* (*Epod*., VII, 15) „Ei tac, pe feţe au paloarea morţii" (p. 311).

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

masculină – în floare, „paloarea morţii” sau „a suferinţei” (Tohăneanu 1965: 177). Poezia şi proza eminesciană deopotrivă ne furnizează numeroase exemple în acest sens:

> „Ce-ţi lipseşte oare ţie, blond copil cu-a ta mărire,/ Cu de marmur-albă faţă şi cu mânile de *ceară* […]?” (*Înger şi demon*, A, p. 71); „S-au facut ca *ceara* albă faţa roşă ca un măr/ Şi atâta de subţire, să o tai c-un fir de păr” (*Călin*, A, p. 102); „Cu mânile-i de *ceară* ea tâmpla şi-o mângâie –/ Dar faţa ei frumoasă ca varul este albă”; „Un obrăzar de *ceară* părea ca poartă el,/ Atât de albă faţa-i ş-atât de nemişcată [...].// Arald, ce însemneaza pe tine negrul port/ Şi faţa ta cea albă ca *ceara*, neschimbată?/ Ce ai, de când pe sânu-ţi tu porţi o neagră pată/ De-ţi plac făclii de moarte, cântare-ntunecată?/ Arald! de nu mă-nşală privirea, tu eşti mort!” (*Strigoii*, A, p. 113, 115); „Iar umbra feţei străvezii/ E albă ca de *ceară* –/ Un mort frumos cu ochii vii/ Ce scânteie-n afară” (*Luceafărul*, A, p. 185); „Din valurile vremii, iubita mea, răsai/ Cu braţele de marmur, cu părul lung, bălai –/ Şi faţa străvezie ca faţa albei *ceri*/ Slăbită e de umbra duioaselor dureri!” (*Din valurile vremii*..., A, p. 231); „Peste podul cel uşure, zâna Dochia frumoasă/ Trece împletindu-şi părul cel de-aùree mătasă,/ Albă-i ca zăpada noaptea, corpu-i nalt e mlădiet,/ Aurul pletelor strecoară prin mânuţele-i de *ceară*/ Şi prin haine argintoase străbat membrele-i uşoare” (*Memento mori*, P, p. 157); „Nu-mi mrejuiai gândirea cu perii tai cei deşi,/ Nu-mi pătrundeai, tu idol, în gând vrodinioară;/ Pentru că porţi pe oase un obrăzar de *ceară*,/ Păreai a fi-nceputul frumos al unui leş” (*Când te-am văzut, Verena*..., P, p. 309); „Ah, cerut-am de la zodii,/ De l-al sorţii mele faur,/ Dulcii sânului tau rodii/ Ş-al tău cap scăldat în aur.// Ş-ale tale mâni de *ceară*,/ Fruntea-mi rece să desmierzi,/ Faţa albă-n părul galbăn/ Şi-ndărătnici ochii verzi” (*Ah, cerut-am de la zodii*, P, p. 303); „Şi ochi de-un albastru, bogat întuneric,/ Ca basme păgâne, de-iubire, chimeric/ Lucesc sub o frunte curată ca *ceara*/ Zâmbirea-i îmbată ca nopţile, vara” (*Diamantul nordului*, P, p. 384); „Blond e-azi şi părul lui de aur moale/ Pe umeri cade îndoios, îmflat;/ Ca *ceara*-i palid... buza lui cu jale/ Purta un zâmbet trist, nemângâiat” (*Fata-n grădina de aur*, O, VI, p. 57); „Şi-n lumina blândei lune/ El văzu frumoasa fată,/ Dulce, mândră, o minune,/ De fereastă rezimată./ El la ea genunchi-şi pleacă:/ Ca amorul meu să-ţi placă/ Părăsii părinţi şi ţară;/ Ea tăcea... privirea-i sacă,/ Faţa rece, ca de *ceară*” (*Miron şi frumoasa fără corp*, O, VI, p. 81); „Cu gura ei subţire şi mâni reci ca de *ceară*,/ Iar ochiu-i plin de raze străluce în afară,/ Răpindu-ţi ţie ochii cu a lor strălucire” (*Urât şi sărăcie*, P, p. 455-456); „Dar vai! când intră’n salele/ Măreţe, nalte, reci,/ Pe-un sarcofag întins, văzu/ Copila ce-a iubit.// Ca *ceara* palidă erà/ Şi moale, părul blond/ Sta resfirat amestecat/ Cu aurul vergin” (*A fost odat’un cântăreţ*, O, IV, p. 494); „Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci şi rotunde, faţa ei de-o paloare umedă ca *ceara* cea albă, mâinile mici şi unite pe piept, părul despletit şi răsfirat pe fân, ochii mari, închişi şi adânciţi în frunte, astfel ea era frumoasă, dar părea moartă” (*Făt-Frumos din lacrimă*, p. 27); „Cu corpul nalt mlădiet, albă ca argintul noaptea, trece Maria peste acel pod, împletindu-şi părul a cărui aur se strecură prin mâinuţele-i de *ceară*” (*Sărmanul Dionis*, p. 69); „Pe un piedestal scund erau două sicriuri... În unul era întinsă o femeie cu chipul de *ceară* … rozele roşii împletite în jurul frunţii contrastau cu faţa palidă şi moartă...” (*Avatarii faraonului Tlà*, p. 227-228); „Intră în înaltele turle ca să puie coroana lumii pe fruntea miresei lui – dar întinsă, albă ca o *ceară* mărmurită, moartă era iubita lui” (*Legenda cântăreţului*, p. 271).

Parcurgând astfel o gamă bogată de nuanţe, de la albul argintului la albul zăpezii, al ivóriului, al laptelui sau al cerii, culoarea se împrospătează mereu, adăpând cu a „frumseţii haruri” „simţirile” şi imaginaţia noastră.

Referinţe bibliografice:

ANDRÉ, J. 1949: *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck.

BARAN, Neculai V. 1983: *Les caractéristiques essentielles du vocabulaire chromatique latin* (*Aspect général, étapes de développement, sens figurés, valeur stylistique, circulation*), in *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II, Berlin, New York, Walter de Gruyter, p. 321-411.

BĂCILĂ, Florina-Maria 2011: *Valenţe semantice ale adjectivului* ***alb*** *în volumul* ***Osana, Osana***, *de Traian Dorz*, in *Text şi discurs. Omagiu Mihaelei Mancaş*. Editori: Oana Chelaru-Murăruş, Maria Cvasnîi Cătănescu, Claudia Ene, Camelia Uşurelu, Rodica Zafiu, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 39-45.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

BORCHIN, Mirela-Ioana 2001: *Paradigme ale comunicării: limbaje şi limbi*, Timişoara, Editura Excelsior.
CĂLINESCU, George 1976: *Opera lui Mihai Eminescu*, 2, Bucureşti, Editura Minerva.
CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain 1994: *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, volumul 1, *A–D*, Bucureşti, Editura Artemis.
CONSTANTINOVICI, Simona, 2008: *Dicţionar de termeni arghezieni*, volumul II (*G–O*), Timişoara, Editura Universităţii de Vest.
DA 1913: *Dicţionarul limbii române*, Tomul I, Partea I, *A – B*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea.
EVSEEV, Ivan 1994: *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, Editura „Amarcord".
GAFFIOT, F. [1934]: *Dictionnaire français latin*, Paris, Hachette.
GUŢU, G. 1983: *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică (DG).
GIUGLEA, C., KELEMEN, B. 1966: *Termeni privitori la culori în latină, cu referinţă la limbile romanice*, in „Cercetări de lingvistică", XI, nr. 2, p. 215-220.
HASDEU, B. P. 1970: *Etymologicum Magnum Romaniae*. *Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor (Pagini alese)*, I, ediţie îngrijită de Andrei Rusu, studiu introductiv de Paul Cornea, Bucureşti, Editura Minerva.
MELVILLE, Herman 1973: *Moby Dick*, I, roman, traducere, prefaţă, tabel cronologic, note şi glosar de Petre Solomon, Bucureşti, Editura Minerva.
PELLETIER-MICHAUD, Lydia 2007: *Couleurs, lumière et contrastes chez les lyriques grecs et les élégiaques latins*, mémoire présenté à la Faculté des études supérieures de l'Université Laval dans le cadre du programme de maîtrise en études anciennes pour l'obtention du grade de maître ès arts (M. A.), Département des Littératures, Faculté des Lettres, Université Laval, Quebec.
PITIRICIU, Silvia 2009: *Din terminologia cromatică: verde în limba română*, in AUT, *Seria Ştiinţe filologice*, XLVII, p. 115-120.
RADU, Gabriela 2011: *Eneida – repertoriu lexical*. *Traducerea G.I. Tohăneanu*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest.
MEYER-LÜBKE, W. 1911: *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
MIHELE, Georgeta 2010: *Stilistică şi irizare poetică în registrul cromatic labişian*, Editura Universităţii din Oradea.
SECHE, Luiza 1971: *Cromatica eminesciană*, in „Cercetări de lingvistică", XVI (1971), nr. 2, p. 371-388.
SUBI, Maria 2004: *Mateine*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest.
TACCIU, Elena 1979: *Eminescu. Poezia elementelor – Eseu asupra imaginaţiei materiale în postumele de tinereţe* –, [Bucureşti], Cartea Românească.
TOHĂNEANU, G.I. 1995: *Dicţionar de imagini pierdute*, Timişoara, Editura „Amarcord".
Idem 1976: *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificaţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 141-151 (cap. *Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu*).
Idem 1965: *Studii de stilistică eminesciană*, cap. *Un laitmotiv eminescian: marmura*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Surse:

ALECSANDRI, Vasile: *Poezii populare ale românilor*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional.
APULEIUS, Lucius 1968: *Măgarul de aur*, traducere şi note de I. Teodorescu, prefaţă de N.I. Niculiţă, Editura pentru Literatură.
ARGHEZI, T. 1980: *Versuri*, I, ediţie şi postfaţă de G. Pienescu, cu o prefaţă de Ion Caraion, Cartea Românească.
COŞBUC, George: *Cântece de vitejie*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional (C).
DELAVRANCEA, Barbu 1997: *Fata moşului*, în vol. *Între vis şi viaţă. Proză literară*, Chişinău, Litera.
DORZ, Traian 2006: *Cântarea Anilor*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului".
ELIADE, Mircea 1991: *Proză fantastică. I. Domnişoara Christina*, cu un Cuvînt înainte al autorului, ediţie şi postfaţă de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.
EMINESCU, Mihai: *Luceafărul. Antume*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional (A).
Idem: *Memento mori [Postume]*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional (P).
Idem 1952: *Opere*, IV, *Poezii postume*, anexe, introducere, tabloul ediţiilor, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei (O).
Idem 1963: *Opere*, VI, *Literatura populară*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei (O).
Idem 1997: *Geniu pustiu. Proză literară*.
HORATIUS 1980: *Opera omnia*. 1. *Ode. Epode. Carmen saeculare*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita, ediţie critică, stabilirea textului şi selecţia traducerilor din *Ode*, *Epode* şi *Carmen saeculare*: Traian Costa, Bucureşti, Editura Univers.
LABIŞ, Nicolae [2001]: *Moartea căprioarei*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional
MACEDONSKI, Alexandru: *Excelsior*, Bucureşti-Chişinău, Litera Internaţional.
MINULESCU, Ion 1998: *Roşu, galben şi albastru. Corigent la limba română*, Chişinău, Litera.
OVIDIUS, Publius Naso [2001]: *Opere*, [Chişinău], [Editura Gunivas].

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

PAPADAT-BENGESCU, Hortensia 1986: *Fecioarele despletite. Concert din muzică de Bach. Drumul ascuns*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
PROPERTIUS, Sextus 1992: *Opera omnia*, ediţie îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original şi note de Vasile Sav, Bucureşti, Editura Univers.
RUSSO, Alecu: *Amintiri*, în vol. *Cântarea României*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional.
SADOVEANU, Mihail 1983: *Şoimii. Neamul Şoimăreştilor*, Bucureşti, Editura Minerva.
SLAVICI, Ioan 1998: *Doi feţi cu stea în frunte*, în vol. *Moara cu noroc*, Chişinău, Litera.
TIBULLUS, Albius şi autorii Corpusului tibulian 1988: ediţie îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original şi note de Vasile Sav, Bucureşti, Editura Univers.
TOMOZEI, Gheorghe [2002]: *Altaïr. Poezii. Miradoniz. Copilăria şi tenereţea lui Eminescu*, Bucureşti−Chişinău, Litera Internaţional.
VERGILIUS, Publius Maro 1994: *Eneida*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib.
Idem 1997: *Bucolice. Georgice*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Amarcord.
Idem 1980: *Eneida*, ediţie critică, traducere de George Coşbuc, ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Stella Petecel, Bucureşti, Editura Univers.

BDD-A23075 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)